

Een regen van vonken

Eerste druk, 2014
© 2014 Ellen Tijssinger

ISBN: 9789048490394
NUR: 301

Uitgever: Literoza, Zoetermeer
www.literoza.nl

Literoza

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

Ellen Tjisinger

**EEN REGEN
VAN VONKEN**

*Over de bijzondere band tussen een kind
en haar grootmoeder*

I

Mijn grootmoeder kon prachtige verhalen vertellen. Ik luisterde graag naar haar melodieuze stem, die kon huilen en lachen en jubelen van blijdschap, maar ook trillen van boosheid of verontwaardiging. In de loop der jaren had ik geleerd om er goed naar te luisteren. Niet alleen naar de woorden, maar ook naar het ritme en de klank, want die vertelden me alles over haar gemoedstoestand. Ik sleep zittend aan de keukentafel punten aan mijn kleurpotloden, maar toen ik even op keek, zag ik voor ze verder ging, de machteloosheid uit een ver verleden nog in haar ogen.

‘Angstig kropen we bij elkaar, mijn twee broers Max en Henri, mijn zuster Hortanse en ik. Henri, nog maar een kleuter drukte met een verwonderd gezicht zijn neus tegen de ruit en begon te huilen. Max, de oudste hield zich stoer, maar ik merkte dat zijn hand, die op mijn schouder lag, trilde. Mijn zus en ik waren sprakeloos, terwijl we anders nooit om woorden verlegen zaten. Het was 12 oktober 1914 en vanuit het zolderraam op de Leopoldlei in Sint Mariaburg zagen we aan de horizon de stad Antwerpen veranderen in een brandende hel. Fluitende granaten vernielden huizen en kerken. Dikke Bertha’s, de kanonnen van de Duitsers, veegden met oorverdovend gebulder hele straten weg.

Ontheemde gezinnen met huilende kinderen en uitgeputte bejaarden trokken richting neutraal Nederland. Vaders met een wezenloze blik in hun ogen droegen een kind op hun schouder of een kind op hun arm, moeders sjokten achter wagens met slapende baby’s. Oude mannen en vrouwen lagen op geïmproviseerde bedden op boerenkarren die voortgeduwd werden door hun kinderen. Sommige vluchtelingen hadden in de haast wat spullen en proviand bij elkaar gegraaid en in een koffer of tas gestopt. Anderen liepen met een stoel waar ze

om de zoveel stappen even in gingen zitten om uit te rusten. Kinderen sjuowden met een kat of een kanarie in een kooitje, maar de meeste mensen hadden zo snel hun huis verlaten dat ze niet meer bij zich hadden dan de kleren die ze droegen. Moeders huilden omdat ze in het gedrang een kind kwijtgeraakt waren en overal hingen aan bomen en struiken briefjes met de namen van de vermisten en een beschrijving van hun uiterlijk. We hadden medelijden met hen. Ze waren op de vlucht voor het hellevuur!

Mijn grootmoeder Louise schudde in gedachten verzonken haar hoofd en schoof het deksel van de zwarte potkachel die de keuken met zacht geknetter verwarmde.

‘En we hadden nog niet eens in de gaten dat wij ons al gauw bij die stoet vluchtelingen aan zouden moeten sluiten.’

Al die verhalen vertelde ze me keer op keer, en ik herinner me dat ik ze in mijn schetsboek tekende en er later nog eens in bladerde om ze opnieuw te beleven.

Uit de kit gooide ze snel eierkolen op het smeulende vuur en met een pook porde ze zo hard in de kachel dat een regen van vonken door de keuken vloog en gaten schroeide in het valletje boven de schouw.

Het is al tientallen jaren geleden, maar ik wist al wat er zou komen. Altijd als de vlammen hoog oplaaiden en boven de rand van de kachel uitkwamen, schoof ze het deksel er snel op, ging ze zitten op de stoel naast de kachel met haar handen in haar schoot op haar blauw gebloemde schort, en dan vertelde ze me weer, dat de volgende dag haar familie ook besloot te vluchten voor het oorlogsgeweld.

Ze was tien jaar toen ze met haar moeder, broers en zuster moest vluchten voor het wrede Duitse leger, dat boerderijen in brand stak, vee slachtte, stal van de burgers en bij tegenstand mensen zonder pardon executeerde. Ik herinner me dat ze me het verhaal over de slag om Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog al vertelde toen ik nog maar een klein meisje was. Ze nam me op in haar huis en zorgde voor me, nadat mijn ouders bij een ongeluk om het leven waren gekomen. Later hoorde ik dat ze heeft gevochten als een leeuwin om er voor te

zorgen dat de kinderbescherming me niet in het Burgerweeshuis zou stoppen. Daar ben ik haar nog steeds dankbaar voor, want de kinderen die er woonden hadden me verteld dat ze iedere morgen haver-moutpap moesten eten die zo dik was dat hun lepel er rechtop in bleef staan en dat de juffen zo streng waren dat ze soms urenlang in de hoek moesten staan als ze kattenkwaad hadden uitgehaald. Hoewel ik van de oorlogsverhalen van mijn grootmoeder altijd kippenvel kreeg, hing ik iedere keer aan haar lippen om te horen hoe ze plannen bedachten om uit handen van de Duitsers te blijven.

‘Mijn vader besloot om z’n vrouw en kinderen naar vrienden in Zelzate te brengen, maar ook daar marcheerden de Duitse soldaten door de straten. Daarom regelde hij een bootje, zodat we naar neutraal Nederland konden varen.’

Als ik luisterde naar haar verhaal, zat ik zelf ook in dat gammele roeibootje, dat door haar vader, mijn overgrootvader Henri, de Schelde opgeduwd werd, om zijn gezin in veiligheid te brengen. De ijzige koude oktoberwind sloeg om mijn oren en ik werd misselijk van de op de golven slingerende boot. Tijdens haar verhaal werden de wangen van mijn grootmoeder steeds roder. Misschien kwam het door de knetterende eierkolen, maar ik denk dat ze Antwerpen voor zich zag, brandend, geplunderd, met lege verwoeste straten en pleinen waar geen levende ziel meer te bekennen was. Zelfs de koninklijke familie had het paleis verlaten.

‘We hadden een kleine koffer met kleding meegenomen en een kruikje water voor onderweg. Mijn moeder, jouw overgrootmoeder liep de hele weg te jammeren dat mijn vader ook mee moest. “Henri, ik kan niet zonder je. Ik wil niet alleen met de kinderen vertrekken naar een vreemd land. Kom, ga met ons mee!” Ze klampte zich aan hem vast, maar hij reageerde niet en moest terug naar de haven, naar zijn werknemers, daar was hij als ingenieur verantwoordelijk voor, en de olievoorraden in de havens moesten in brand gestoken worden, zodat de Duitsers door gebrek aan brandstof geen kant op konden.

Hij gaf ons snel een kus en duwde ons bootje de Schelde op. Terwijl

Max en Hortanse roeiden alsof hun leven ervan af hing, en dat was natuurlijk ook zo, kropen de kleine Henri en ik tegen onze moeder aan. Ze had vlak voordat we het huis verlieten nog snel haar zondagse hoedje gepakt en opgezet, alsof ze zo haar waardigheid niet zou verliezen. Ze was altijd zacht en warm, een veilige haven, maar nu voelden we de kille huivering van angst door haar dunne winterjas heen. Ze draaide zich om naar de oever, waar mijn vader even naar ons zwaaide, zich omdraaide en toen snel in de duisternis verdween. Ze hilde en Henri begon luid om zijn vader te krijsen, zo hard en onbeheerst dat mijn moeder dreigde hem met zijn hoofd onder water te duwen als hij niet stil zou zijn. We waren niet de enige die in het donker de Schelde over staken. Er hing een witte nevel over het water en vanuit het duister klonken stemmen, soms ver weg, soms dichtbij, luguber als fluisterende geesten die de weg kwijt zijn. En in zekere zin waren wij dat ook. Waar zouden we aan land gaan? Waar moesten we heen? Zou er hulp zijn voor zoveel vluchtelingen? Er stond een sterke stroming en hoe hard mijn broer en zus ook roeiden, het leek alsof we niet vooruit kwamen.

Felle lichtbundels scheerden over het water, soms kwamen ze gevaarlijk dicht in de buurt van ons bootje en hoorden we gewerschoten en ijzig gegil. Dan doken we weg op de bodem en klemden ons aan elkaar vast in de hoop dat ze ons niet zouden zien.'

De angst klopte in mijn keel. Ik wist dat mijn grootmoeder en haar familie veilig neutraal Nederland bereikten, maar ze kon zo spannend vertellen, dat ik dat iedere keer vergat.

'En toen, oma Louise? Wat gebeurde er toen?' vroeg ik zittend op het puntje van mijn stoel.

Ze haalde adem om verder te gaan, maar Miep, de lapjeskat sprong op haar schoot en scherpte zijn nagels aan haar schort. De betovering was verbroken.

'Ach, dat weet je immers wel,' zei ze, en dat was waar. Maar ik wilde zo graag nog een keer haar horen zuchten als ze met stralende ogen en haar armen in blijde extase omhoog gestoken, voordeed hoe ze achter

elkaar aan land sprongen, tussen het riet door kropen en veilig op Nederlandse bodem stapten.

‘Kom, we gaan frietjes bakken,’ zei ze, haar specialiteit overgehouden van een vroege jeugd in Vlaanderen, en ze sprong overeind, pakte het aardappelmandje uit het aanrechtkastje en liep naar de houten kist in de tuin waar de voorraad aardappelen opgeslagen lag.

Ik liep achter haar aan om het deksel van de kist open te houden, terwijl zij een muis wegjoeg en het mandje met aardappelen vulde.

Ze schildte ze altijd op de krant, terwijl ze hardop de artikelen voorlas, de schillen van de ene naar de andere kant schuivend. Als tienjarige was ik al precies op de hoogte van wat er zich in de stad afspeelde. Ik wist waar er een ongeluk was gebeurd, waar een huis afgebrand was, wie in aanmerking kwam voor een lintje van de burgemeester en waar de koffie in de aanbidding was.

Ze gaf me altijd twee of drie aardappelen en een tamelijk bot mesje en dan moest ik helpen schillen.

‘Jong geleerd, oud gedaan,’ zei ze vrolijk en het maakte haar niet uit, hoewel ze me iedere keer vertelde dat de voeding van aardappelen vlak onder de schil zat, dat ik er dobbelsteentjes van maakte en alle goede stoffen in de emmer voor de schillenboer terechtkwamen.

‘Hebben die stomme varkens ook eens wat lekkers om naar binnen te werken!’ lachte ze mijn zorgen weg.

In de granieten gootsteen in een hoek van de keuken, waarboven in mijn vroegste jeugd de slinger van een pomp hing, die later door een kleine geiser en kraan vervangen werd, spoelden we de aardappelen met ijskoud water één voor één af. Daarna mocht ik ze afdrogen met een schone theedoek. Eerst werden ze in plakken gesneden, dan in staafjes en voorgebakken in een pan vet.

Mijn grootmoeder tilde me af en toe op om in de sissende pan te kunnen kijken, want de kleur van de frieten bij de eerste bakronde was belangrijk. Ze mochten vooral niet te bruin zijn, maar ook niet te bleek, want dan werden ze niet knapperig.

Het was een heel ritueel. Na de eerste bakronde werden alle frietjes

met een schuimspaan uit de pan gevist, waarbij mijn grootmoeder de steel op de rand van de pan tikte, zodat het overtollige vet terug siste in de pan en het gasfornuis vol spetters zat, maar dat was geen probleem, na afloop van het frieten bakken werd het fornuis met soda en groene zeep zo goed schoon geboend dat het leek alsof er nog nooit op gekookt was.

Na de eerste ronde werden de frietjes in een schaal met een theedoek afgedekt en op een tafeltje in de tuin gezet om af te koelen. Tegen etenstijd werden ze voor de tweede keer gebakken, knapperig krokant, om je vingers bij op te eten.

Grootmoeder Louise kende een grote schare frietliefebbers. Mijn schoolvriendinnetjes aten vaak woensdagmiddag mee. Ik wist niet dat er later in iedere buurt, in ieder winkelcentrum wel een snackbar of cafeteria zou zijn, dus ik besloot om later frietbakster te worden, zodat haar oude recept nooit verloren zou gaan en iedereen, en zelfs de burgemeester ervan kon genieten.

Mijn grootmoeder zat ook vol wijsheden. Ze kende honderden spreekwoorden en de betekenis daarvan. Vlaamse, die herinnerde aan haar jeugd. Zo riep ze altijd als ik in een karweitje geen zin had en treuzelde: 'Je bent vandaag niet van een haas gemaakt.' Of als ik een stoer verhaal verzon, zei ze na afloop: 'Dat is een ander paar mouwen,' wat betekende, dat mijn verhaal van geen kanten klopte. Ze kende ook Nederlandse spreekwoorden, zoals 'Oost west, thuis best' of 'De beste stuurlui staan aan wal', maar ze verzon ook zegswijzen die mij af moesten houden van dingen die niet mochten. Zo zei ze bijvoorbeeld eens toen ik bij de groenteman een wortel had gepikt.

'Als je zo doorgaat, slaat God spijkers door je gatje.'

Het was een gezegde dat ze vast had gehoord van de nonnen op haar lagere school. Ik begreep wel ongeveer wat ze er mee bedoelde en het leek me een pijnlijke geschiedenis.